

POSEBNOST IN POSAMEZNOST KOT IZHODIŠČE NOVIH SPOZNAJ ZA VEČ DISCIPLIN

Industrijsko obdobje je analogno z diferenciacijo dela v proizvodnji začrtalo tudi ostre meje med znanstvenimi disciplinami ter med teorijo in prakso. Kot napaka se je štelo kakršnokoli prehajanje med posameznimi znanostmi ali njihovo medsebojno povezovanje. Problemi, pojavi in procesi v stvarnosti so interdisciplinarni, večplastni in se samo z enega vidika ne dajo niti obrazložiti, raziskati niti obvladati. Stroga delitev na znanstvene discipline je v industrijskem obdobju dala določene prednosti. Predvsem se je znanstvenik na svojem ožjem področju pripadajoče discipline laže poglobljaj in temeljiteje raziskoval specializirane teme. Hkrati pa se je spoznavno in teoretično oddaljeval od stvarne resnice in s tem izgubljal možnost, da bi realnost ustrezno razlagal in spoznal celoto pojava.

Ko smo se z razvojem premaknili v informacijsko družbo, družbo znanja, nekateri ji pravijo družba rizika in družba sprememb, so se začela spreminjati razmerja med teorijo in prakso in odnosi med znanstvenimi disciplinami ter meje med amaterskim in profesionalnim. V kontekstu nove stopnje razvoja so se spremenila tudi razmerja med ustvarjalcem, avtorjem in uporabnikom. Navajeni smo bili, da jemljemo znanstvena spoznanja kot absolutne in večne resnice, razmere v informacijski družbi pa odkrivajo, da znanstvena spoznanja zastarijo in jih hitro nadomeščajo nova, ker se stvarnost z razvojem izmika prejšnjim teorijam in jih nadomešča z novimi. V družbi sprememb nista samo gospodarstvo in družba, ampak je tudi znanost polna raznolikosti, dinamike in prepletanja. Staro nadomešča z novim.

V informacijski družbi se znanosti spet bolj povezujejo in interdisciplinarne znanstvene raziskave se nagibajo k vsebinsko in metodološko bolj kompleksnemu obravnavanju. Zato se kvantitativna metodologija raziskovanja umika kvalitativni metodologiji.

Zakaj navajam te izbrane splošne ugotovitve in zakonitosti nove družbe? Prebudilo jih je branje knjige Zdravka Mlinarja Prostorsko-časovna organizacija bivanja. Poznam prejšnja dela avtorja. Nova knjiga je bila presenečenje. Nastal je vtis, kot da so značilnosti znanstvenega obravnavanja pojavov industrijskega obdobja prestopile v značilnosti informacijskega že pri istem avtorju. Mlinar je vizionarsko začel raziskovati stvarnost na nov način s kvalitativnimi metodami in nizanjem posebnega in posameznega v določeno celoto v duhu postmoderne. Nove kvalitete knjige so mi bile pravo presenečenje, ker sem pričakovala monodisciplinarno sociološko raziskovanje in s tem precej drugačen tekst.

Tako kot je realnost interdisciplinarna, je takšna tudi knjiga Zdravka Mlinarja Prostorsko-časovna organizacija bivanja. Probleme obravnava kompleksno in daje nastavke za več disciplin: pravo, ekonomijo, urbanizem, arhitekturo, restavracijsko, umetnostno zgodovino, sociologijo, medicino in tudi andragogiko, vedo o vzgoji in izobraževanju odraslih.

Učenje odraslih je izrazito vpeto v vplive in možnosti okolja. Življenjske navade, izzivi bivalnega okolja, možnosti za nova izkustva in načini druženja ljudi pospešujejo ali zavirajo razvoj človeka in rast znanja. Vseživljenjsko izobraževanje je predvsem neformalno izobraževanje in ga ni več mogoče uresničevati samo s formalnimi oblikami izobraževanja. Pospešeno se razvijajo neformalne poti osebnega učenja v povezavi s socialnimi stiki v raznih skupinah in s pomočjo vtisov, ki jih ljudem ponuja fizično okolje. Večina izobraževanja odraslih je deinstitutionaliziranega in prehaja v individualizirane oblike samostojnega vodenja in izvajanja učnih projektov, ugotavljajo priznani avtorji andragoške stroke, kot so: Collin Titmus, Ivan Illich, Peter Jarvis, Jost Reischman in Dohmen Günther. Do podobnih ugotovitev smo prišli tudi v slovenskih raziskavah na področju pedagogike. Ugotovili smo, da je šolski uspeh učencev v visoki korelaciji z razvitostjo okolja ter življenjskimi navadami v družini, kot so: geografska mobilnost družinskih članov, vrste medosebnih odnosov, načini druženja ljudi, funkcije bivalnih prostorov, stopnja zunanjih izzivov itd. Pri otrocih, ki imajo doma manjše možnosti za neformalno izobraževanje, je šolski uspeh slab in nasprotno.

Mednarodna raziskava o funkcionalni pismenosti prebivalcev (2000–2002), v njej je sodelovala med drugimi 22 državami tudi Slovenija (Andragoški center Slovenije), ugotavlja vzroke za nižjo razvitost sposobnosti in manjšo poučenost nekaterih plasti prebivalstva. Družina in delovno okolje sta najpomembnejši učni okolji osebe. Sledijo ji še druga učna okolja, kot so: soseska, kraj bivanja in bivalne razmere, potovanja, socialne skupine (društva, organizacije, ustanove) in drugo. Šola (pouk) je le ena od možnih oblik formalnega izobraževanja. Označimo ga kot »inkubatorsko izobraževanje«, medtem ko je izobraževanje odraslih vraščeno neposredno v delo in življenje ljudi. Je način življenja. Je individualizirano, naravnano na učenca (learner centered education), prožno in spontano.

Paradigme andragoške teorije, vede o vzgoji in izobraževanju odraslih so se ob prehodu iz industrijske v informacijsko družbo spremenile:

- Od skupinskega izobraževanja k individualnemu. Prej prevladujoče skupinsko izobraževanje, kot so bili tečajji, seminarji, večerne šole, je preraslo v individualno, samostojno izobraževanje in osebne učne projekte.
- Od formalnega k neformalnemu izobraževanju. Javno priznано je bilo le formalno izobraževanje odraslih, v informacijski družbi se uveljavi vseživljenjsko izobraževanje ljudi – ne glede na stopnjo izobrazbe, starost, spol, raso ali kako drugo značilnost; s tem je prevladalo neformalno

izobraževanje ljudi, integrirano v posamične življenjske situacije in posebne razmere. Po A. Toughu je razmerje med neformalnim in formalnim izobraževanjem 80 : 20 (A. Tough, Adults' Learning Projects, OISE, Toronto, 1992).

- Od poudarka na sposobnostih k poudarku na motivaciji. Izobraževanje je bilo v preteklosti osredotočeno na sposobnosti učencev in na tej podlagi močno piramidalno diferenciacijo med bolj in manj sposobnimi. V informacijski družbi je večina izobraževanja neformalnega in o uspešnosti učenja odloča predvsem motivacija. Od paradigme sposobnosti smo prešli k paradigmi motivacije. V vseživljenjskem izobraževanju, ko človek zapusti šolske klopi, sam odloča o nadaljnjem izobraževanju in sam vodi svoje učenje. Ni več učitelja za njim ali predavatelja, ki bi ga k temu silil. Odrasel človek postane odvisen od svoje osebne vedoželjnosti in primarne motivacije za izobraževanje. Ta se ohranja in poraja v skladu z vrednotami okolja, vzgojnim modelom v družini, socialnim položajem v družbi in karakternimi lastnostmi osebe.
- Od poklica h kompetentnosti in stopnji zaposljivosti osebe. Paradigmo poklic nadomesti paradigma kompetentnost osebe in stopnja zaposljivosti. Razvoj zahteva, da ima človek bolj kompleksno izobrazbo od poklica. Šolanje ali študij kombinira še z drugimi oblikami formalnega in neformalnega izobraževanja.
- Od podrejene vloge odraslega v učnem procesu k vodilni vlogi v osebnih učnih projektih. Stare metode formalnega izobraževanja, frontalno poučevanje, nadomestijo bolj prožne oblike samostojnega neformalnega izobraževanja: izkustveno učenje, krmiljenje v izobraževanju, učni projekti, raziskovalno učenje, e-učenje in druge oblike individualnega, samostojnega, neformalnega izobraževanja.
- Od poudarjanja pomena znanja k razvijanju osebnosti. V skupinskih oblikah izobraževanja je bila osnovna paradigma znanje. Dandanes prevladuje pomen osebnostnega razvoja osebe, odpornost na stres, čustvena stabilnost, komunikativnost itd. Samo znanje ni dovolj ne za delo ne za reševanje življenjskih problemov.

Odkritja Mlinarjeve raziskave do podrobnosti pojasnijo spremembe v bivalnem okolju ljudi in spremembe v prostorski in časovni organizaciji bivanja. S tem pa se bistveno pomnožijo možnosti za interpretacijo andragoških sprememb v našem okolju in nam omogočajo, da odkrijemo tudi povezanost s širšimi pojavi. Podpirajo odkrivanje kavzalnih zvez, povezav med vzroki in posledicami.

Izobraževanje odraslih se je večinoma preselilo iz profesionalnih izobraževalnih institucij, kot so ljudske univerze, večerne šole, izobraževalni centri itd., v domače okolje. Sledi spremembam prostorske in časovne organizacije

bivanja. Pod vplivom deinstitucionalizacije tudi v izobraževanju odraslih postajajo pomembna učna okolja del bivalnega okolja in življenjske situacije človeka. Integrirano je z delom in življenjem ljudi, vsakdanjimi dejavnostmi, navadami in vzorci druženja ljudi. Vseživljenjsko izobraževanje je prepleteno z vsemi drugimi dejavnostmi: s športom, kulturo, pridobitno dejavnostjo, z zdravstvom, zabavo, družinskim življenjem, delom in drugimi. Izobraževanje je ločeno (»inkubatorsko«) le še v začetnem šolanju in pozneje občasno v redkih primerih formalnega izobraževanja. V stroki nekoč glavne kategorije izobraževanja odraslih, kot so npr. tečaj, seminar, predavanja itd., zamenjajo nove bolj prožne oblike, primernejše za spreminjajoče se okolje in nagel tempo življenja. To so: borze znanja, centri za samostojno učenje, izobraževalno svetovanje, učno krmiljenje, e-izobraževanje itd. Glavne opazovalne enote v andragoških raziskavah postanejo učna okolja in učni projekti (A. Tough, *Adults' Learning Projects*, 1992)

Z opisanimi spremembami in novimi pojavi v andragoški teoriji in praksi je tesno povezana raziskava Zdravka Mlinarja in vsebina knjige *Prostorsko-časovna organizacija bivanja*. Pri individualnem in neformalnem izobraževanju so pomembna učna okolja. Določajo jih struktura prebivalstva, kulturna dediščina in razvoj, stare in nove oblike bivanja prebivalstva, organizacija bivalnega prostora, kraji in načini druženja prebivalstva, mobilnost ljudi v prostoru in času, razne storitve, mobilnost stvari, dobrin in blaga. Neformalnega izobraževanja, učnih okolij in učnih projektov ne moremo niti raziskovati niti načrtovati, če ne poznamo tipologije zasebnosti in prostorsko-časovne organiziranosti bivalnega okolja.

Mlinar obravnava razvojne preobrazbe in trende sprememb. Deinstitucionalizacija kolektivnih oblik bivanja se ujema s splošnim pojavom deinstitucionalizacije in s tem tudi z deinstitucionalizacijo izobraževanja odraslih v informacijski družbi. Poleg individualizacije v izobraževanju odraslih odkriva Mlinar individualizacijo v gospodinjstvu in načinih bivanja. Isti proces lahko sledimo v andragoških raziskavah pri nas in v razvitem svetu.

Značilni so primeri prehajanja iz javnega v zasebno sfero. »Gre torej za nekakšno dihomizacijo in polarizacijo javnega in zasebnega ... Primeri iz preteklosti socializacije funkcij družine kažejo danes na vračanje posameznih funkcij, kakor bomo videli v zvezi s procesom deinstitucionalizacije. Gre za vračanje dela, izobraževanja, zdravljenja, varstva ipd. na dom oz. v gospodinjstvo ... Značilen primer prehajanja iz javne v zasebno sfero predstavlja zmanjšanje števila obiskovalcev v kinodvoranah, hkrati z razširjeno rabo informacijsko-komunikacijske tehnologije, konkretno zlasti z gledanjem televizije doma. Povečuje se obvladljivost medsebojnega vplivanja, kar terja tudi temu primerno prostorsko ureditev« (Mlinar, Z., 2008, *Prostorsko-časovna organizacija bivanja*, str. 50-5).

Mešanje zasebnega in javnega spreminja vzgojne in izobraževalne vplive. Glasen zasebni pogovor po mobilnem telefonu na mestnem avtobusu nehote spremljajo vsi okrog stoječi potniki. Najbolj zasebna sporočila, čustveni naboj, način komuniciranja itd. ne vplivajo samo na sogovornika na drugi strani telefonske linije, dotaknejo se vseh potnikov. Na njih pustijo vtis in določeno doživetje. Mešanje zasebnega in javnega se odraža tudi v pomembnih procesih odločanja. Lobiranje dodaja osebne note javnemu odločanju. Družbene spremembe zahtevajo veliko novega učenja in obnem vplivajo na vzorce učenja.

Naraščajoča težnja, da starši šolajo svoje otroke doma in jih ne pošiljajo več v šolo, je vedno bolj pogost pojav v ZDA (dosega do nekaj deset tisoč otrok), Angliji, Franciji, Avstraliji; posamični primeri tudi pri nas napovedujejo, da se bo šolstvo spremenilo in se prilagodilo novim pogojem preživetja. Pod vplivom Mlinarjevih raziskovalnih ugotovitev razlago teh pojavov umestimo v širše spremembe domačega okolja: delo na domu, samozaposlitve (s. p.), zabave in žuri, zbiranje večjega števila ljudi na nekem domu tudi iz drugih krajev. Med domačim in javnim okoljem delujejo centripetalne in centrifugalne družbene silnice. Mlinar ugotavlja tudi večjo mobilnost prebivalstva v najbolj oddaljene kraje. Na vzgojo in izobraževanje vplivajo tudi medkulturni vplivi, tuje kulture.

Povečuje se stanovanjska površina na osebo in stanovanjski standard raste. S tem prihaja do pogostejšega druženja ljudi na domu. Obiskovalci prihajajo tudi iz bolj oddaljenih krajev in družbe na domu postajajo številčnejše. Vzgojni vplivi v medosebnih stikih se povečujejo.

Strokovna andragoška literatura govori o krizi identitete mladih odraslih. Tudi Mlinar obravnava identiteto posameznika in identiteto kraja glede na prostorsko in časovno organizacijo bivanja. Na podlagi ugotovitev Mlinarjeve raziskave podrobno zagledamo, kateri dejavniki spremljajo psihološko pomanjkanje identitete mladih. V okolju se izgublajo arhitekturna identiteta, identiteta kraja, bivanjska identiteta, zaradi v javnosti zanemarjene kulture se izgublja tudi kulturna identiteta okolja. Šele interdisciplinarni pristop pri iskanju vzrokov za izgubljanje identitete nas opozori, da delujejo v ozadju širši dejavniki in so procesi sprememb analogni.

Podobno kot andragogi v izobraževanju išče Mlinar tudi v prostorski organizaciji bivanja odnos med globalnim, lokalnim in osebnim. Informacijsko-komunikacijska tehnologija vpliva na vsa področja družbenega in zasebnega življenja in spreminja način preživetja. Izobraževanje odraslih se je prek interneta globaliziralo in je dostopno v domačih okoljih – ne glede na kraj bivanja, če imajo ljudje dostop do izobraževanja. Globalizacija izobraževanja dokončno demokratizira izobraževanje ljudi in omogoči brezpogojno potrebo današnjega časa: odprt dostop do izobraževanja. V nacionalnem in lokalnem okolju prost dostop do izobraževanja ljudem še ni omogočen.

Avtor se posveča človekovemu bivalnemu okolju in vplivom, ki ga zaznamujejo.

Vse večje so tendence po individualizaciji in globalizaciji. Proces sta globoko prepletena. S širšim interdisciplinarnim pristopom bolje razumemo domačo in globalno stvarnost.

LITERATURA

- Mlinar, Zdravko (2008): Življenjsko okolje v globalni informacijski družbi, prva knjiga: Prostorsko-časovna organizacija bivanja, FDV in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Tough, Allen (1992): Adults Learning Projects, OISE, Toronto.
- Krajnc, Ana (2008): Odprtost dostopa do izobraževanja in e-izobraževanje, Andragoška spoznanja, Vol. 14, štev. 3-4, str. 31-38.
- Krajnc, Ana (2009): Izobraževanje in gospodarska kriza, Andragoška spoznanja, Vol 15, štev 1, str. 5-9.